

**PRZEGLĄD ORZECZNICTWA EUROPEJSKIEGO
DOTYCZĄCEGO SPRAW KARNYCH**

**Zeszyt nr 4/2005
(obejmuje okres 1 października – 31 grudnia 2005 r.)**

**BIURO STUDIÓW I ANALIZ
DZIAŁ PRAWA EUROPEJSKIEGO**

Opr.: Małgorzata Wąsek-Wiaderek

SPIS TREŚCI

ANALIZA STATYSTYCZNA I MERYTORYCZNA POLSKICH SPRAW KARNYCH ROZPATRYWANYCH PRZEZ ETPCz, DOTYCZĄCYCH STANDARDU OCHRONY SWOBODY WYPOWIEDZI ZAGWARANTOWANEGO W ART. 10 KONWENCJI.....	3
CZEŚĆ A AI – ORZECZNICTWO ETPCz W SPRAWACH POLSKICH.....	9
INFORMACJE WSTĘPNE I DANE STATYSTYCZNE.....	9
<i>Zielonka przeciwko Polsce</i> – wyrok Drugiej Izby ETPCz z dnia 8 listopada 2005 r., skarga nr 49913/99, (kluczowe zagadnienia : rzetelność procedury w przedmiocie przedłużania stosowania tymczasowego aresztowania).....	10
AII – ORZECZNICTWO ETPCz W SPRAWACH PRZECIWKO INNYM PAŃSTWOM RADY EUROPY	12
<i>Emil Hristov przeciwko Bułgarii</i> – wyrok Czwartej Izby ETPCz z dnia 20 października 2005 r., skarga nr 52389/99 (kluczowe zagadnienia : rzetelność postępowania w przedmiocie stosowania i przedłużania stosowania tymczasowego aresztowania).....	12
<i>Nesterov przeciwko Estonii</i> – decyzja Czwartej Izby ETPCz z dnia 25 października 2005 r., skarga nr 30389/03, (kluczowe zagadnienia : korzystanie z dowodu z zeznań świadka incognito a zasada rzetelnego procesu).....	14
<i>Taal przeciwko Estonii</i> – wyrok Czwartej Izby ETPCz z dnia 22 listopada 2005 r., skarga nr 13249/02 (zagadnienia kluczowe : prawo oskarżonego do zadawania pytań świadkom oskarżenia).....	17
A-VARIA	19
<i>Łaskiewicz przeciwko Polsce</i> – częściowa decyzja Czwartej Izby ETPCz w przedmiocie dopuszczalności skargi nr 28481/03 z dnia 22 listopada 2005 r. (zagadnienia kluczowe : kontradyktoryjność i równość stron w procedurze przedłużania stosowania tymczasowego aresztowania).....	19
WYBRANE PIŚMIENNICTWO NA TEMAT ORZECZNICTWA ETPCz W SPRAWACH KARNYCH ORAZ ZAGADNIENÍ OGÓLNYCH DOTYCZĄCYCH ETPCz ZA OKRES 1 PAŹDZIERNIKA – 31 GRUDNIA 2005 R.....	19
CZEŚĆ B BI – ORZECZNICTWO ETS I SĄDU PIERWSZEJ INSTANCJI ZWIĄZANE Z PROBLEMATYKĄ PRAWNOKARNĄ.....	20

Sprawa T-64/02 – wyrok Sądu Pierwszej Instancji z dnia 29 listopada 2005 r. w sprawie Dr Hans Heubach GmbH & Co. KG przeciwko Komisji Wspólnot Europejskich (kluczowe zagadnienia : zastosowanie art. 7 EKPCz w postępowaniu w przedmiocie nakładania grzywien z powodu naruszenia reguł uczciwej konkurencji).....	20
BII – ORZECZENIA WYDANE W TRYBIE ODPOWIEDZI NA PYTANIA PREJUDYCJALNE ZAWIERAJĄCE INFORMACJE NA TEMAT PROCEDURY PYTAŃ PREJUDYCJALNYCH W SPRAWACH KARNYCH	22
Sprawa C-328/04 – postanowienie ETS z dnia 6 października 2005 r. wydane w trybie art. 234 TWE w ramach odpowiedzi na pytanie prejudycjalne sądu węgierskiego orzekającego w postępowaniu karnym przeciwko Attili Vajnai (kluczowe zagadnienia : zasada niedyskryminacji w prawie wspólnotowym, właściwość ETS).....	22
B-VARIA	24
INNE WAŻNE ORZECZENIA LUB SPRAWY OBECNIE PROWADZONE PRZEZ ETS.....	24
Sprawa C-467/04 – pytanie prejudycjalne sądu hiszpańskiego skierowane do ETS w dniu 4 listopada 2005 r. w toku rozpoznania zażalenia G. Francesco Gaspariniego i innych na postanowienie o wszczęciu postępowania uproszczonego (zagadnienia kluczowe : zakres zakazu ne bis in idem przewidzianego w art. 54 Konwencji Wykonawczej do Układu z Schengen) – poniżej przytoczony jest tekst pytania opublikowany w Dz. U. C 6 z dnia 8 stycznia 2006 r., str. 31.....	24
Sprawa C-397/05 – pytanie prejudycjalne sądu włoskiego skierowane do ETS w dniu 19 października 2005 r. w toku postępowania karnego prowadzonego przeciwko Maria Grazia Di Maggio i Salvatore Buccola (zagadnienia kluczowe : zgodność prawnokarnych sankcji za naruszenie zakazu prowadzenia określonej działalności gospodarczej z zasadą swobody przedsiębiorczości i swobody świadczenia usług) – poniżej przytoczony jest tekst pytania opublikowany w Dz. U. C 10 z dnia 14 stycznia 2006 r., str. 14.	25
Sprawa C-440/05 – skarga wniesiona w dniu 8 grudnia 2005 r. przez Komisję Wspólnot Europejskich przeciwko Radzie Unii Europejskiej (zagadnienia kluczowe : uprawnienie do posługiwania się prawem karnym w celu realizacji polityki wspólnotowej w pierwszym filarze Unii Europejskiej) – poniżej przytoczony został komunikat na temat skargi opublikowany w Dz. U. C 22 z dnia 28 stycznia 2006 r., str. 10.	25
WYBRANE PIŚMIENNICTWO NA TEMAT PRAWA UNII EUROPEJSKIEJ ZA OKRES 1 PAŹDZIERNIKA – 31 GRUDNIA 2005 R.....	26

Analiza statystyczna i merytoryczna polskich spraw karnych rozpatrywanych przez ETPCz, dotyczących standardu ochrony swobody wypowiedzi zagwarantowanego w art. 10 Konwencji

Do dnia 1 marca 2006 r. ETPCz rozpatrywał 25 spraw polskich, w których jedynym lub jednym z kilku zarzutów podnoszonych przez skarżących był zarzut naruszenia prawa do swobody wypowiedzi, zagwarantowanego w art. 10 Konwencji. Spośród 25 skarg, w 13, zarzut z art. 10 Konwencji został uznany przez Trybunał za niedopuszczalny, w 3 sprawach Trybunał stwierdził naruszenie Konwencji, a w 2 – brak naruszenia art. 10 Konwencji. Siedem spraw jest obecnie rozpatrywanych przez Trybunał.

W 9 spośród wszystkich 25 spraw zarzut naruszenia art. 10 Konwencji został podniesiony w związku z postępowaniem karnym. Skarżący twierdzili, że wydanie wobec nich wyroku skazującego (ewentualnie warunkowo umarzającego postępowanie) za nadużycie wolności słowa stanowiło ingerencję w swobodę wypowiedzi zagwarantowaną w art. 10 Konwencji. W 6 spośród tych 9 spraw Trybunał zakończył postępowanie, stwierdzając:

- niedopuszczalność zarzutu z art. 10 Konwencji podniesionego w 3 skargach: *Tomaszkiewicz* (skarga nr 23420/94, decyzja z dnia 17 maja 1995 r. – skarga uznana za niedopuszczalną z powodu oczywistej bezzasadności zarzutu), *Pachla*¹ (skarga nr 8812/02, decyzja z dnia 8 listopada 2005 r. – uznana za niedopuszczalną z powodu braku wyczerpania krajowych środków odwoławczych), *Weigt* (skarga nr 74232/01, decyzja z dnia 11 listopada 2005 r. – uznana za niedopuszczalną z powodu oczywistej bezzasadności zarzutu);
- naruszenie art. 10 Konwencji w 2 skargach: *Skalka* (skarga nr 43425/98, wyrok z dnia 27 maja 2003 r.) i *Sokołowski* (skarga nr 75955/01, wyrok z dnia 29 marca 2005 r.);
- brak naruszenia art. 10 Konwencji w sprawie *Janowski* (skarga nr 25716/94, wyrok z dnia 21 stycznia 1999 r.).

W kolejnych 3 sprawach postępowanie przed ETPCz nadal toczy się. Są to następujące sprawy: *Malisiewicz-Gąsior i Gąsior* (skarga nr 43797/98, decyzja o dopuszczalności skargi z dnia 29 stycznia 2004 r.), *Dąbrowski* (skarga nr 18235/02, decyzja o dopuszczalności skargi z dnia 25 sierpnia 2005 r.), skarga nr 62414/00, w której decyzja w przedmiocie dopuszczalności nie została jeszcze wydana przez Trybunał.

Sprawy polskie rozpatrzone na gruncie art. 10 Konwencji można podzielić na następujące grupy:

1. dotyczące swobody wypowiedzi dziennikarskiej (sprawa *Weigt* i *Pachla*);
2. dotyczące swobody wypowiedzi w debacie na tematy publiczne (sprawa *Sokołowski*);
3. dotyczące swobody wypowiedzi nie powiązanej z debatą publiczną (sprawa *Skalka*);
4. dotyczące swobody wypowiedzi stanowiącej znieważenie urzędnika (sprawa *Janowski*).

---

¹ Decyzja ETPCz w tej sprawie została omówiona w *Biuletynie Prawa Karnego* nr 10/2005, dostępnym na stronach internetowych SN pod adresem: <http://www.sn.pl/sn/orzecznictwo/index.html>

Ad 1) **Zakres swobody wypowiedzi dziennikarskiej** został określony przez Trybunał w wielu orzeczeniach, w tym we wspomnianej sprawie *Weigt*. Druga polska sprawa, w której Trybunał miał możliwość odnieść się do tego zagadnienia (*Pachla*) nie została zbadana merytorycznie, gdyż Trybunał uznał skargę za niedopuszczalną ze względu na niewyczerpanie krajowego środka odwoławczego w postaci skargi konstytucyjnej.

W sprawie *Weigt* Trybunał przypomniał ogólne zasady, na jakich opiera się ochrona swobody wypowiedzi dziennikarskiej. Stwierdził, że swoboda wypowiedzi stanowi jeden z fundamentów społeczeństwa demokratycznego, przy czym gwarancje swobody wypowiedzi dziennikarskiej mają w tym względzie do odegrania szczególną rolę. Prasa nie może przekraczać granic swobody wypowiedzi wyznaczonych m.in. przez konieczność ochrony dobrego imienia innych osób, niemniej jednak, jej obowiązkiem jest dostarczanie informacji i wyrażanie poglądów na tematy dotyczące interesu publicznego. Co więcej, opinia publiczna ma prawo otrzymywać owe informacje. W przeciwnym razie prasa nie byłaby w stanie odgrywać właściwej dla niej roli publicznego nadzorcy („*public watchdog*”) w społeczeństwie.

W tym orzeczeniu, jak i w wielu poprzednich, Trybunał, spośród różnych form korzystania ze swobody wypowiedzi przez media, dokonał wyraźnego wyróżnienia tzw. debaty politycznej („*political speech*”) i debaty prowadzonej w interesie publicznym, dotyczącej tematów związanych z interesem publicznym („*debate of questions of public interest*”). Zdaniem Trybunału polegają one szczególnej ochronie, tzn. że na gruncie przepisu art. 10 § 2 Konwencji dopuszczalny jest jedynie niewielki zakres ingerencji w swobodę wypowiedzi dotyczącą wspomnianych tematów.

Nie oznacza to jednak, że Trybunał akceptuje pełną, nieograniczoną swobodę wypowiedzi w odniesieniu do poważnych zagadnień interesu publicznego. Nawet w tej sferze przepis art. 10 § 2 nakazuje powiązać korzystanie z wolności wypowiedzi z ponoszeniem pewnych obowiązków i odpowiedzialności. Szczególnego znaczenia nabiera poddanie się obowiązkom i ponoszenie odpowiedzialności wtedy, gdy w grę wchodzi atakowanie czyjejś reputacji i naruszanie praw innych osób. Gwarancje swobody wypowiedzi przewidziane dla dziennikarzy wypowiadających się w ramach debaty dotyczącej interesu publicznego powinny być poddane wymogom działania w dobrej wierze w celu zapewnienia dokładnej i wiarygodnej informacji, w sposób zgodny z zasadami etyki dziennikarskiej.

W celu dokonania prawidłowej oceny, czy dziennikarz zachował wymóg działania w dobrej wierze i nie przekroczył granic swobody wypowiedzi, Trybunał, tradycyjnie już, dokonuje podziału publikacji dziennikarskich na zawierające informacje o faktach (*statements of fact*) oraz opinie (*value judgments*). W przypadku wypowiedzi na temat faktów możliwe jest wykazanie ich prawdziwości, natomiast niemożliwe jest wykazanie, czy udowodnienie prawdziwości opinii. Dlatego też stawianie dziennikarzowi wymogu udowodnienia prawdziwości opinii zawsze narusza swobodę wypowiedzi chronioną przez art. 10 Konwencji. Jednakże w kilku orzeczeniach Trybunał stwierdził, że wygłoszenie przez dziennikarza opinii, która nie znajduje żadnego oparcia w faktach, stanowiłoby przekroczenie chronionych Konwencją, dopuszczalnych granic swobody wypowiedzi (tak np. w wyroku *De Haes and Gijssels p. Belgii* z dnia 24 lutego 1997 r., § 47).

W sprawie *Weigt* Trybunał, stwierdzając brak naruszenia art. 10 Konwencji, podkreślił, że wobec skarżącego warunkowo umorzono postępowanie w sprawie wskutek opublikowania treści, których nie można uznać za „opinię”. Trybunał odnotował, że w czasie postępowania prowadzonego przeciwko skarżącemu nie był on w stanie wskazać ani jednego źródła, z którego czerpał opublikowane znieślawiające informacje. Tymczasem mógł on zapoznać się z treścią protokołów z sesji rady miasta zanim opublikował znieślawiającą informację dotyczącą jej przebiegu. Trybunał podkreślił, że odpowiedzialność dziennikarza publikującego informacje o faktach za upewnienie się, czy te informacje są prawdziwe, jest większa niż w

przypadku opinii. Trybunał nie miał w tej sprawie wątpliwości, że skarżący nie dopełnił podstawowego obowiązku zweryfikowania opublikowanych informacji, jaki spoczywa na dziennikarzach. W podsumowaniu tego orzeczenia Trybunał stwierdził, że ograniczenia w prawie do korzystania ze swobody wypowiedzi wynikające z wydania wyroku sądowego, w takim zakresie, w jakim wyrok ten jest oparty na rzetelnej ocenie dowodów, które pozwoliły sądowi na dokonanie ustalenia, że opublikowana informacja jest nieprawdziwa, nie mogą być uznane za naruszające prawo zagwarantowane w art. 10 Konwencji.

W odniesieniu do zakresu swobody wypowiedzi dziennikarskiej warto odnotować stanowisko Trybunału co do dopuszczalności ingerencji w tę swobodę przy użyciu sankcji karnych. W swoim orzecznictwie ETPCz co od zasady nie akceptuje orzekania kary pozbawienia wolności za nadużycie wolności słowa przez dziennikarza, poza wyjątkowymi przypadkami, jak np. nawoływanie do stosowania przemocy, czy tzw. *hate speech* (co można przetłumaczyć jako rozgłaszanie poglądów nawołujących do nienawiści, np. rasowej). W jednym z wyroków Trybunał stwierdził: *orzeczenie kary pozbawienia wolności za popełnienie przestępstwa polegającego na nadużyciu wolności słowa przez dziennikarza może być uznane za zgodne z art. 10 Konwencji tylko w wyjątkowych okolicznościach, mianowicie tylko wtedy, gdy inne podstawowe prawa (człowieka) zostały poważnie zlekceważone, jak np. przez wygłoszenie tzw. hate speech lub nawoływanie do stosowania przemocy* (wyrok Wielkiej Izby w sprawie *Cumpană and Mazăre p. Rumunii* z dnia 17 grudnia 2004 r., § 115).

Ad 2) Trybunał strasburski wielokrotnie wypowiadał się w swoim orzecznictwie na temat **ochrony swobody wypowiedzi w ramach debaty publicznej**. W rozstrzygniętych już skargach przeciwko Polsce, zarzut naruszenia swobody wypowiedzi w tym kontekście był analizowany w wyroku *Sokołowski*.² Trybunał podkreślił, że swoboda wypowiedzi na tematy polityczne lub dotyczące interesu publicznego może podlegać jedynie zawężająco interpretowanym ograniczeniom z art. 10 § 2 Konwencji. Bez tej swobody trudno bowiem wyobrazić sobie funkcjonowanie społeczeństwa demokratycznego. Swoboda ta obejmuje nie tylko opinie przychylne dla adresata, ale także te, które szokują, czy przeszkadzają. Potrzeba zastosowania ograniczenia wobec swobody wypowiedzi w tym obszarze musi zawsze być ustalona w przekonujący sposób (w tym względzie Trybunał powołał się na swoje wcześniejsze orzeczenia m.in. w sprawach: *Lingens p. Austrii*, wyrok z dnia 8 lipca 1986 r., § 42; *Castells p. Hiszpanii*, wyrok z dnia 23 kwietnia 1992 r., § 43). W sprawie *Sokołowski* Trybunał, w przeciwieństwie do sądów krajowych, zakwalifikował wypowiedź skarżącego jako opinię a nie informację o faktach. Jednocześnie, powołując się na orzeczenie w sprawie *Jerusalem p. Austrii*, stwierdził, że nawet w przypadku wypowiedzi stanowiącej opinię (a nie przedstawienie faktów) ocena proporcjonalności ingerencji władzy publicznej w swobodę wypowiedzi może być uzależniona od tego, czy istnieje wystarczająca podstawa faktyczna dla sformułowania takiej opinii, gdyż nawet osąd mający charakter opinii wypowiedziany bez podstawy faktycznej może być uznany za wykraczający poza sferę chronionej swobody wypowiedzi (por. § 48 wyroku w sprawie *Sokołowski*).

Ad 3) Wyrok ETPCz w sprawie *Skalka* definiuje **zakres swobody wypowiedzi poza kontekstem debaty publicznej czy politycznej**. W sprawie tej skarżący został skazany na karę 8 miesięcy pozbawienia wolności za znieważenie organu publicznego (art. 237 k.k. z 1969 r.). Czynu tego dokonał wysyłając do Sądu Okręgowego w Katowicach list zawierający obelżywe treści (nie wskazany z nazwiska sędzia tego sądu został nazwany *kretynem, błaznem, analfabetą, durniem*, „tego rodzaju ograniczonym indywiduum”, „spotęgowanym kretynem”). Oceniając okoliczności tej sprawy z punktu widzenia standardów swobody wypowiedzi Trybunał przypomniał, że przepis art. 10 Konwencji chroni nie tylko wypowiedzi (informacje,

² Sprawa ta została omówiona w POESK nr 1/2005.

opinie) przychylnie lub neutralnie dla odbiorcy, ale także te, które atakują, są szokujące czy nieprzychylnie. Bez tego nie byłoby pluralizmu, tolerancji i swobodnej wymiany różnych opinii, co jest przecież kluczową wartością demokracji. Trybunał wskazał jednak, że tak szeroka swoboda wypowiedzi doznaje ograniczeń ze względu na ochronę wartości wskazanych w art. 10 § 2 Konwencji. Odnosząc ogólne standardy do okoliczności opisywanej sprawy, Trybunał nie miał wątpliwości, że jedynym celem działania skarżącego było znieważenie sędziów, a zatem działanie nie objęte ochroną swobody wypowiedzi. Dlatego ingerencja władzy państwowej w to prawo, w tym przypadku znajdująca swój wyraz w formie skazującego wyroku sądu karnego, była usprawiedliwiona koniecznością ochrony dobrego imienia sądu (art. 10 § 2 Konwencji). Bez wątpienia ingerencja ta była też zgodna z prawem krajowym i konieczna w społeczeństwie demokratycznym. Pozostało Trybunałowi odnieść się jedynie do tego, czy ingerencja ta była proporcjonalna do stopnia naruszenia chronionych wartości. Trybunał nie miał wątpliwości, że użycie sankcji prawa karnego dla ochrony dobrego imienia sądu jest dopuszczalne. Uznał natomiast, że orzeczona kara była zbyt surowa i jako taka nie spełniała testu proporcjonalności. Trybunał zauważył, że skarżący dopuścił się tego typu przestępstwa po raz pierwszy. Ponadto nie wypowiedział treści znieważających publicznie, a jedynie w sposób, który uniemożliwiał ich dotarcie do opinii publicznej. Z tych powodów Trybunał uznał, że w sprawie skarżącego doszło do naruszenia art. 10 Konwencji.

Na powyższe orzeczenie warto spojrzeć przez pryzmat jednego z najnowszych wyroków Wielkiej Izby Trybunału w sprawie *Kyprianou przeciwko Cyprowi*.³ Skarżącym w tej sprawie był adwokat, który broniąc oskarżonego o zabójstwo nadużył swobody wypowiedzi w czasie rozprawy. Sąd przerwał skarżącemu przesłuchiwanie (tzw. *cross-examination*) jednego ze świadków oskarżenia, uznając, że dotyczy ono szczegółów niemających związku ze sprawą. W odpowiedzi na to skarżący stwierdził, że w czasie tego przesłuchania członkowie składu orzekającego rozmawiali ze sobą i przekazywali sobie „jakieś liściki” (tu w wyroku podaje się cypryjski termin trudny do jednoznacznego przetłumaczenia, znaczący m.in. „liściki miłosne”), co nie pozwoliło mu na prawidłowe przeprowadzenie tej czynności, tym bardziej, że pozostawała ona „pod sekretnym nadzorem” sądu. Za swoją wypowiedź, która zdaniem składu orzekającego stanowiła szczególnie poważną obrazę sądu (*a contempt of the court*), skarżący został ukarany karą 5 dni aresztu, skierowaną do wykonania w trybie natychmiastowym (skarżący został zwolniony z aresztu przed upływem owych 5 dni). Wielka Izba Trybunału nie miała wątpliwości, że w sprawie nastąpiło naruszenie art. 10 Konwencji. Zdaniem ETPCz orzeczona wobec adwokata kara była niewspółmiernie surowa i nieproporcjonalna do celu, jakim było zapewnienie powagi i bezstronności władzy sądowej w rozumieniu art. 10 § 2 Konwencji. Trybunał stwierdził wręcz, że orzekanie takich kar wobec adwokatów może mieć nieodpowiedni, odstraszający wpływ na wykonywanie przez nich obowiązków jako obrońców w sprawach karnych. Fakt, że kara została orzeczona przez ten sam skład orzekający, do którego adwokat skierował obraźliwe uwagi, wzmocnił, zdaniem Trybunału, nieproporcjonalność zastosowanej ingerencji w swobodę wypowiedzi adwokata.⁴

Ad 4) W sprawie *Janowski p. Polsce* Wielka Izba Trybunału wypowiedziała się co do tego, czy skazanie na karę grzywny za znieważenie strażników miejskich wykonujących obowiązki służbowe przez nazwanie ich ćwokami i głupkami, stanowi naruszenie art. 10 Konwencji. Trybunał stwierdził w tej sprawie brak naruszenia art. 10 Konwencji, przy czym wyrok zapadł większością głosów 12 do 5. Trybunał przypomniał **zasady rządzące dozwoloną krytyką urzędników wykonujących swoje obowiązki służbowe**. Stwierdził, że urzędnicy, podobnie jak politycy mogą być poddani szerszemu zakresowi krytyki niż osoby prywatne. Nie

³ Wyrok z dnia 15 grudnia 2005 r., skarga nr 73797/01.

⁴ Fakt ten stał się przyczyną stwierdzenia przez Trybunał, że w sprawie skarżącego doszło także do naruszenia jego prawa do rzetelnego procesu zagwarantowanego w art. 6 Konwencji.

oznacza to jednak, że wobec urzędników można zastosować te same kryteria oceny dopuszczalnej krytyki ich wypowiedzi i działań, jak wobec polityków. Trybunał podkreślił, że urzędnicy powinni cieszyć się zaufaniem publicznym i być chronieni przed niestosownymi atakami słownymi w czasie pełnienia swego urzędu, jeżeli mają z powodzeniem wykonywać swe funkcje. Trybunał kategorycznie odrzucił próby zakwalifikowania działań skarżącego, który wdał się w dyskusję ze strażnikami miejskimi co do odpowiedniego miejsca prowadzenia handlu ulicznego, jako wypowiedzi poczynione w kontekście dyskusji na ważne tematy społeczne. Uznał wypowiedź skarżącego za zwykły atak werbalny, znieważający strażników miejskich.

Podsumowując, można stwierdzić, że w świetle standardu utrwalonego w orzecznictwie ETPCz, orzekanie sankcji karnych za zniesławienie czy znieważenie nie jest, co do zasady, sprzeczne ze standardem konwencyjnym. Jednakże, jest ono krytykowane i oceniane negatywnie zwłaszcza wtedy, gdy dotyczy dziennikarza. Tylko wyjątkowo Trybunał zaakceptuje ingerencję w swobodę wypowiedzi w postaci wyroku sądu karnego skazującego na karę pozbawienia wolności. Znamienne, że nawet stosowanie pewnych modalności owej kary, jak np. zawieszenie jej wykonania⁵, czy też orzeczenie bezwzględnej kary pozbawienia wolności, która jednak nie zostaje wykonana wobec dziennikarza wskutek jego ulaskawienia⁶, nie zmienia jednoznacznie negatywnej oceny Trybunału dla stosowania kary pozbawienia wolności za nadużycie wolności słowa.

Specyfika spraw strasburskich dotyczących zarzutu naruszenia swobody wypowiedzi wskutek wydania wyroku w sprawie karnej polega przede wszystkim na tym, że orzekając w tych sprawach Trybunał wprost dokonuje oceny, czy sąd krajowy wydał wyrok prawidłowy z punktu widzenia standardu wyznaczonego w art. 10 Konwencji. Działa więc podobnie, jak swoista „czwarta instancja”. Widać to bardzo wyraźnie w wyroku *Sokołowski p. Polsce*, gdzie Trybunał, uznając naruszenie art. 10 Konwencji, zasądził na rzecz skarżącego oprócz zadośćuczynienia także odszkodowanie w wysokości odpowiadającej wszystkim wydatkom poniesionym w toku krajowego postępowania karnego, co obejmowało również kwotę kary grzywny orzeczonej wobec skarżącego.

*

Na forum Rady Europy temat granic swobody wypowiedzi podejmowany był w licznych dokumentach niewiążących, jednakże wyznaczających europejski standard w tym zakresie. W dniu 12 lutego 2004 r. Komitet Ministrów Rady Europy przyjął Deklarację o wolności debaty politycznej w mediach. Stwierdza się w niej m. in., że politycy i urzędnicy państwowi nie powinni korzystać z wyższej ochrony ich reputacji i innych praw niż „zwykłe” osoby prywatne. Dlatego też w prawie krajowym nie powinny być przewidziane bardziej dolegliwe sankcje dla przedstawicieli mediów za krytykowanie tych kategorii osób. Ponadto, zdaniem Komitetu Ministrów, politycy i urzędnicy publiczni powinni mieć dostęp tylko do tych prawnych instrumentów ochrony przed nadużyciem wolności słowa przez media, jaki jest zagwarantowany także dla osób prywatnych. W odniesieniu do sankcji za przekroczenie granic swobody wypowiedzi w Deklaracji stwierdza się, że zadośćuczynienie i grzywny za zniesławienie lub zniewagę muszą mieć cechę racjonalnej proporcjonalności do wagi naruszenia dobrego imienia danej osoby przez media. W szczególności Komitet Ministrów podkreślił, że zniesławienie lub zniewaga dokonana w mediach nie powinna skutkować orzeczeniem kary pozbawienia wolności, chyba że naruszenie dobrego imienia innych osób jest tak poważne, że sięgnięcie po taką sankcję jest bezwzględnie konieczne i proporcjonalne (*strictly necessary and pro-*

⁵ Tak, np. w sprawie *Sener p. Turcji*, wyrok z dnia 18 lipca 2000 r., § 46.

⁶ Por. wyrok w sprawie *Cumpănă and Mazăre p. Rumunii* z dnia 17 grudnia 2004 r., § 116.

portionate), zwłaszcza kiedy zniesławienie lub zniewaga w mediach prowadzi do naruszenia innych praw podstawowych, np. kiedy mamy do czynienia z tzw. mową nienawiści (definiowane powyżej *hate speech*).

Zgromadzenie Parlamentarne Rady Europy także przyjęło kilka niewiążących dokumentów określających gwarancje ochrony swobody wypowiedzi. Są to: Rezolucja 1003 (1993) o etyce dziennikarskiej; Rekomendacja 1506 (2001) i Rekomendacja 1589 (2003) o wolności wypowiedzi w mediach w Europie. Warto odnotować także dającą się zauważyć w ostatnim czasie tendencję do rezygnacji ze stosowania sankcji karnych za nadużycie swobody wypowiedzi. W kilku krajach europejskich zdepenalizowano zniesławienie pozostawiając pokrzywdzonym nadużyciem wolności słowa dochodzenie ochrony dobrego imienia na drodze procesu cywilnego.⁷

*

Obecnie przed Trybunałem Konstytucyjnym toczy się kilka postępowań dotyczących zgodności art. 212 k.k. z Konstytucją RP, w szczególności z art. 14 i 54 § 1 Konstytucji. Trzy postępowania zostały zainicjowane przez zniesienie skargi konstytucyjnej (sprawy: SK 43/05, SK 9/06 i SK 21/06). Zgodność z Konstytucją art. 212 k.k. będzie także badana przez Trybunał Konstytucyjny w ramach udzielania odpowiedzi na pytanie prawne Sądu Rejonowego Gdańsk-Południe (sprawa P10/06 połączona ze sprawą 11/06). Do Trybunału Konstytucyjnego zostały skierowane także pytania prawne dotyczące innych uregulowań k.k. i innych ustaw odnoszących się do nadużycia wolności słowa (sprawa P 3/06, w której pytanie dotyczy zgodności z Konstytucją art. 226 § 1 k.k. i sprawa P 1/06, w której pytanie odnosi się do art. 45 ustawy prawo prasowe).

Wybrane piśmiennictwo na temat konwencyjnego standardu swobody wypowiedzi:

1. Cichoń Z., *Swoboda wypowiedzi według standardów Europejskiej Konwencji Praw Człowieka a penalizacja czynów obrazoburczych lub naruszających zasady moralności*, (w:) *Księga jubileuszowa Profesora Tadeusza Jasudowicza*, red. J. Białocekie-wicz, M. Balcerzak, A. Czeczko-Durlak, Toruń 2004, s. 81 – 86;
2. Czarny-Drożdżek E., *Odpowiedzialność karna dziennikarza za zniesławienie* (w:) *Polskie media w jednoczącej się Europie. Szanse i wyzwania*, Kraków 2006, s. 17 – 32;
3. Kamiński I., *Swoboda wypowiedzi w orzeczeniach Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu*, Zakamycze 2003;
4. Potulski J., *Granice wolności słowa. Glosa do postanowienia SN z dnia 22 czerwca 2004 r., V KK 70/04*, Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa nr 1-2/2005, s. 193 – 199;
5. Sobczak J., *Zakres normatywny wolności wypowiedzi w aktach prawa międzynarodowego*, Zeszyty Naukowe WSHiP Prawo nr 9/2004, s. 81 – 99;
6. Sobczak J., *Polskie prawo prasowe wobec wyzwań europejskich* (w:) *Polskie media w jednoczącej się Europie. Szanse i wyzwania*, Kraków 2006, s. 33 – 67;
7. Wiśniewski A., *Orzecznictwo strasburskie w sprawach przeciwko Polsce dotyczące art. 10 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka. Przegląd decyzji o dopuszczalności*, Radca Prawny nr 4/2005, s. 118 – 123;

---

⁷ Miało to miejsce np. w Gruzji, Estonii, na Cyprze, na Ukrainie. Szerzej na temat przekroczenia granic swobody wypowiedzi wskutek zniesławienia i prawnych reakcji na ten czyn: Raport Komitetu Zarządzającego do spraw Mediów i Usług Komunikacyjnych z dnia 15 marca 2006 r., dokument CDMC (2005)007.

8. Wiśniewski A., *Orzecznictwo strasburskie w sprawach przeciwko Polsce dotyczących art. 10 Europejskiej Konwencji Praw Człowieka*, Biuletyn Biura Informacji Rady Europy nr 3/2004;
9. Zięba-Załucka H., *Granice (nie tylko konstytucyjne) krytyki osób sprawujących funkcje publiczne*, Przegląd Sądowy nr 7-8/2005;

CZEŚĆ A

AI – Orzecznictwo ETPCz w sprawach polskich

Informacje wstępne i dane statystyczne

W okresie od 1 października do 31 grudnia 2005 r. ETPCz ogłosił 23 wyroki w sprawach polskich, z czego 13 dotyczyło spraw karnych. Tylko w 1 spośród 13 spraw Trybunał nie dopatrzył się naruszenia Konwencji (sprawa *Wróblewski*, w której skarżący zarzucał przewlekłość postępowania karnego). W sprawie *Jasiński* (skarga nr 30865/96, wyrok z dnia 20 grudnia 2005 r.) po blisko 10 latach od dnia wniesienia skargi (co nastąpiło w dniu 19 marca 1995 r.), Trybunał stwierdził brak naruszenia jednego z dwóch zarzutów skarżącego.⁸ W pozostałych 11 sprawach Trybunał potwierdził słusność wszystkich zarzutów stawianych przez skarżących.

W 6 wyrokach Trybunał stwierdził naruszenie art. 5 § 3 Konwencji z powodu zbyt długotrwałego, nieuzasadnionego stosowania tymczasowego aresztowania [sprawy: *Górski* (skarga nr 28904/02), *Krawczak* (skarga nr 17732/03), *Kankowski* (skarga nr 10268/03), *Jarzyński* (skarga nr 15479/02) – wszystkie wyroki ogłoszono w dniu 4 października 2005 r.; sprawa *Bagiński* (skarga nr 37444/97, wyrok z dnia 11 października 2005 r.), sprawa *Kozłowski* (skarga nr 31575/03, wyrok z dnia 13 grudnia 2005 r.)]. We wspomnianej sprawie *Bagiński* Trybunał stwierdził także inne nieprawidłowości w stosowaniu tymczasowego aresztowania, oraz naruszenie prawa do życia rodzinnego skarżącego ze względu na ograniczenie kontaktów z bratem i matką podczas pobytu w areszcie śledczym.

W sprawie *Zielonka* (omówionej poniżej) doszło do naruszenia art. 5 § 1 Konwencji. W sprawach *Wojda* (skarga nr 55233/00, wyrok z dnia 8 listopada 2005 r.) i *Bzdyra* (skarga nr 49035/99, wyrok z dnia 15 listopada 2005 r.) ETPCz stwierdził naruszenie art. 6 § 1 Konwencji z powodu przewlekłości postępowania karnego. Natomiast w sprawach *Drozdowski* (skarga nr 20841/02, wyrok z 6 grudnia 2005 r.) i *Wasilewski* (skarga nr 63905/00, wyrok z dnia 6 grudnia 2005 r.) Trybunał uznał za sprzeczne z prawem do poszanowania życia prywatnego cenzurowanie korespondencji tymczasowo aresztowanych skarżących wysyłanej do i otrzymywanej z Trybunału. Ponadto w sprawie *Drozdowski* Trybunał stwierdził, że cenzurowanie korespondencji stanowi jednocześnie naruszenie art. 34 Konwencji.

W okresie od 1 października do 31 grudnia 2005 r. Trybunał wydał 55 decyzji w przedmiocie dopuszczalności skarg wniesionych przeciwko Polsce, z czego 33 decyzje dotyczyły spraw karnych. Na 33 decyzje aż 25 dotyczyło spraw, w których jedynym albo jednym z kilku zarzutów stawianych przez skarżących był zarzut zbyt długotrwałego i nieuzasadnionego stosowania tymczasowego aresztowania.

---

⁸ Sprawa omówiona w Biuletynie Prawa Karnego nr 11/05.

Na stronach internetowych Europejskiego Trybunału Praw Człowieka zamieszczono raport z działalności Trybunału w 2005 r. Wynika z niego, że **Polska, podobnie jak w 2004 r., nadal zajmuje drugie po Rosji miejsce pod względem ilości skarg wnoszonych do ETPCz. W 2005 r. wpłynęło przeciwko Polsce 4744 skarg** (przeciwko Rosji wniesiono 8781 skarg, natomiast przeciwko zajmującej trzecie miejsce Francji – 2826). Jednocześnie należy odnotować tendencję do zmniejszania się ilości skarg wnoszonych przeciwko Polsce w porównaniu z latami ubiegłymi (5359 skarg wniesionych w 2003 r., 5796 – w 2004 r.). W ostatnim roku, w porównaniu z latami ubiegłymi, kilkakrotnie wzrosła ilość skarg „polskich” uznanych za niedopuszczalne lub skreślonych (6466 w 2005 r., a tylko 1702 skargi w 2003 r. i 2344 skargi w 2004 r.). Jest to prawdopodobnie, przynajmniej po części, wynikiem wprowadzenia w 2004 r. do polskiego systemu prawnego tzw. skargi na przewlekłość postępowania, która spowodowała uznanie za niedopuszczalne z powodu braku wyczerpania krajowych środków odwoławczych licznych skarg na przewlekłość postępowania zawisłych przed ETPCz.⁹

Zielonka przeciwko Polsce – wyrok Drugiej Izby ETPCz z dnia 8 listopada 2005 r., skarga nr 49913/99, (**kluczowe zagadnienia:** rzetelność procedury w przedmiocie przedłużania stosowania tymczasowego aresztowania).

Znaczenie orzeczenia dla polskiego prawa

W orzeczeniu tym Trybunał dał wyraz bardzo restryktywnemu podejściu do przestrzegania standardu ochrony wolności i bezpieczeństwa osobistego. W sprawie nie było wątpliwości, że stosowanie tymczasowego aresztowania wobec oskarżonego jest uzasadnione i zgodne z prawem. Jedynie przez nieuwagę przedłużenie stosowania tego środka miało miejsce parę dni po terminie wyznaczonym w poprzedniej decyzji o przedłużeniu stosowania tymczasowego aresztowania. Trybunał stwierdził, przy jednym głosie odrębnym, naruszenie art. 5 § 1 Konwencji, pomimo tego, że sąd krajowy przyznał się do błędu i zaliczył skarżącemu cały czas stosowania tymczasowego aresztowania na poczet orzeczonej kary pozbawienia wolności.

1. Stan faktyczny sprawy

W dniu 22 listopada 1997 r. skarżący został tymczasowo aresztowany na okres trzech miesięcy, tj. do dnia 21 lutego 1998 r., w związku z podejrzeniem popełnienia przestępstwa paserstwa. W dniu 24 lutego 1998 r. Sąd Rejonowy w Łodzi przedłużył stosowanie tymczasowego aresztowania wobec skarżącego do dnia 21 września 1998 r. Skarżący zaskarżył to postanowienie podnosząc m.in., że w okresie pomiędzy 21 a 24 lutego 1998 r. jego tymczasowe aresztowanie było pozbawione podstawy prawnej. W dniu 25 marca 1998 r. Sąd Okręgowy w Łodzi postanowił nie uwzględnić zażalenia skarżącego na postanowienie z dnia 24 lutego 1998 r. Jednocześnie Sąd Okręgowy zmienił postanowienie Sądu Rejonowego zakreślając krótszy termin stosowania tymczasowego aresztowania wobec skarżącego (do dnia 30 czerwca 1998 r.).

W piśmie z dnia 28 kwietnia 1998 r. skierowanym do skarżącego Sąd Rejonowy w Łodzi przyznał, że wskutek pomyłki nie wydano stosownego postanowienia, które stanowiłoby podstawą prawną do stosowania tymczasowego aresztowania wobec skarżącego w dniach 21 - 24 lutego 1998 r. Jednocześnie zapewniono skarżącego, że także ten czas stosowania tymczasowego aresztowania zostanie zaliczony na poczet kary pozbawienia wolności, jeżeli taka zo-

---

⁹ Pełny tekst raportu dostępny jest pod adresem: <http://www.echr.coe.int/NR/rdonlyres/4753F3E8-3AD0-42C5-B294-0F2A68507FC0/0/SurveyofActivities2005.pdf>

stanie orzeczona wobec niego. W dniu 5 czerwca 1998 r. Sąd Rejonowy w Łodzi wydał wyrok skazujący skarżącego na karę 3 lat pozbawienia wolności.

2. Zarzuty skarżącego

Skarżący twierdził, że tymczasowe aresztowanie stosowane wobec niego w dniach 21 - 24 lutego 1998 r. pozbawione było podstawy prawnej, gdyż czas stosowania tego środka oznaczony w postanowieniu z dnia 22 listopada 1998 r. upłynął w dniu 21 lutego 1998 r., a Sąd Rejonowy w Łodzi wydał postanowienie o przedłużeniu stosowania tymczasowego aresztowania dopiero w dniu 24 lutego 1998 r. Zdaniem skarżącego doszło w jego sprawie do naruszenia art. 5 § 1 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności.

3. Rozstrzygnięcie ETPCz wraz ze streszczeniem argumentacji

Trybunał przypomniał, że zawarte w art. 5 § 1 Konwencji zwroty „zgodne z prawem” i „w trybie ustalonym przez prawo” oznaczają przede wszystkim obowiązek przestrzegania prawa krajowego, tak materialnego jak i procesowego. Stosowanie prawa krajowego należy do kompetencji sądów krajowych, ale w przypadku, gdy naruszenie tego prawa skutkuje naruszeniem praw zagwarantowanych w Konwencji, Trybunał ma pewien zakres kompetencji w zakresie badania, czy prawo krajowe było w danej sprawie respektowane.

Odnosząc się do okoliczności sprawy Trybunał stwierdził, że poza sporem pozostaje, iż przetrzymywanie skarżącego w areszcie śledczym w okresie pomiędzy 21 a 24 lutego 1998 r. nie znajdowało podstawy prawnej w jakimkolwiek orzeczeniu sądu krajowego. Stosowanie tymczasowego aresztowania nastąpiło zatem z naruszeniem „trybu ustalonego przez prawo”, dlatego nie można uznać, że było ono „zgodne z prawem” w rozumieniu art. 5 § 1 Konwencji.

Trybunał zasądził na rzecz skarżącego kwotę 500 euro tytułem słusznego zadośćuczynienia.

Na uwagę zasługuje fakt, że wyrok w tej sprawie nie zapadł jednomyślnie. Sędzia A. Mularoni w swoim zdaniu odrębnym stwierdziła, że skarżący nie posiadał statusu „ofiary” w rozumieniu Konwencji. Jej zdaniem z chwilą przyznania przez sąd krajowy, że do wydania postanowienia o przedłużeniu tymczasowego aresztowania po wymaganym terminie doszło przez pomyłkę i zaliczenia czasu stosowania tymczasowego aresztowania w tym okresie na poczet orzeczonej kary pozbawienia wolności, skarżący stracił status „ofiary” naruszenia w rozumieniu Konwencji. Sędzia Mularoni powołała się w tym kontekście na wyrok ETPCz w sprawie *Amuur przeciwko Francji*.

AI – Orzecznictwo ETPCz w sprawach przeciwko innym państwom Rady Europy

Emil Hristov przeciwko Bułgarii – wyrok Czwartej Izby ETPCz z dnia 20 października 2005 r., skarga nr 52389/99 (**kluczowe zagadnienia**: rzetelność postępowania w przedmiocie stosowania i przedłużania stosowania tymczasowego aresztowania).

Znaczenie orzeczenia dla polskiego prawa

Po raz kolejny Trybunał dał wyraz temu, jak **wielką wagę przywiązuje do rzetelności procedury kontroli zasadności stosowania tymczasowego aresztowania** przewidzianej w art. 5 § 4 Konwencji, jako istotnej gwarancji prawa do wolności i bezpieczeństwa osobistego. Procedura *habeas corpus* powinna mieć nie tylko odpowiednią formę (sądowy charakter, oferować równość stron), ale także winna prowadzić do rzeczywistego merytorycznego zbadania zasadności stosowania tego środka przez m.in., odniesienie się do argumentów podejrzanego przytoczonych w zażaleniu czy wniosku o uchylenie stosowania tymczasowego aresztowania.

1. Stan faktyczny sprawy

Skarżący został zatrzymany, a następnie tymczasowo aresztowany w dniu 25 czerwca 1999 r. w związku z podejrzeniem popełnienia przestępstwa wymuszenia rozbójniczego (zarzut dotyczył wymuszania od sprawcy wypadku drogowego zapłaty kwoty około 1500 euro na jego rzecz). W dniu 4 listopada 1999 r. został uznany za winnego tego czynu i skazany na karę 3 lat pozbawienia wolności w zawieszeniu. Skarżący został zwolniony z aresztu tego samego dnia.

W czasie 4 miesięcy i 9 dni stosowania wobec skarżącego tymczasowego aresztowania sześciokrotnie kwestionował on zasadność stosowania tego środka zapobiegawczego. Po raz pierwszy w dniu 28 czerwca 1999 r., kiedy to wniósł do sądu zażalenie na postanowienie prokuratora o zastosowaniu tymczasowego aresztowania. Następnie skarżący składał wnioski o uchylenie stosowania tymczasowego aresztowania w dniach 12 lipca, 22 lipca, 2 sierpnia 8 września i 11 października 1999 r. Nie zostały one uwzględnione przez sądy krajowe. We wszystkich odwołaniach skarżący powoływał się w zasadzie na te same okoliczności. Argumentował, że brak jest jakichkolwiek dowodów, które potwierdzałyby ryzyko ucieczki, nielegalnego utrudniania postępowania lub popełnienia przez niego innego przestępstwa. Twierdził także, że nie był uprzednio karany i ma stałe miejsce zamieszkania.

Sąd rozpatrujący w dniu 9 lipca 1999 r. zażalenie skarżącego na zastosowanie tymczasowego aresztowania, ograniczył się właściwie do stwierdzenia, że skarżący jest podejrzany o popełnienie poważnego przestępstwa, co wystarcza do stwierdzenia, że istnieje ryzyko ucieczki oskarżonego, matactwa lub popełnienia nowego przestępstwa. Sąd nie odniósł się do faktu, że skarżący ma stałe miejsce zamieszkania, co podważało istnienie ryzyka ucieczki, ani do innych argumentów skarżącego.

Wnioski skarżącego o uchylenie stosowania tymczasowego aresztowania, w których dodatkowo powoływał się na stan zaawansowania postępowania wykluczający możliwość matactwa, zostały przez sądy oddalone z podobną argumentacją.

We wniosku z dnia 8 września 1999 r. skarżący dodatkowo powołał się na konwencyjny standard prawa do wolności i bezpieczeństwa osobistego, jak również poparty dowodami fakt pogorszenia się jego stanu zdrowia. Także ten wniosek nie został przez sąd uwzględniony, a zażalenie skarżącego na to postanowienie nie zostało przekazane do sądu odwoławczego. Rozpoznanie ostatniego wniosku skarżącego zostało odroczone do dnia ostatniej rozprawy w sprawie (4 listopada 1999 r.), w czasie której uchylono stosowanie tego środka zapobiegawczego wobec skarżącego.

2. Prawo krajowe

Zgodnie z orzecnictwem i praktyką utrwaloną na gruncie art. 152 § 1 bułgarskiego k.p.k. sprzed nowelizacji z 2000 r., podejrzani o umyślne popełnienie poważnego przestępstwa (tzn. zagrożonego karą powyżej 5 lat pozbawienia wolności) powinni być tymczasowo aresztowani. Zgodnie z art. 152 § 2 k.p.k. odejście od tej reguły może mieć miejsce, jeżeli ponad rozsądną wątpliwość zostanie wykluczone, że istnieje ryzyko ucieczki czy popełnienia przez oskarżonego nowego przestępstwa, przy czym ciężar dowodu w tym zakresie spoczywa na oskarżonym.

Jak wynika z wyroku bułgarskiego SN, wydanego na gruncie art. 152 k.p.k. sprzed wspomnianej nowelizacji z 2000 r., sąd rozpatrujący zażalenie na postanowienie o zastosowaniu tymczasowego aresztowania nie jest władny oceniać, czy w sprawie istnieją dostatecznie przekonujące dowody wskazujące na sprawstwo oskarżonego. Zadaniem sądu jest jedynie zbadanie legalności zastosowania tymczasowego aresztowania z punktu widzenia prawa krajowego.

3. Zarzuty skarżącego

Skarżący sformułował zarzut naruszenia trzech postanowień Konwencji: art. 5 § 1 (nielegalność zastosowania tymczasowego aresztowania), art. 5 § 3 (zastosowanie tymczasowego aresztowania przez prokuratora) i art. 5 § 4 (zarzut nierzetelnego rozpatrywania jego wniosków o uchylenie stosowania tymczasowego aresztowania, w szczególności brak odniesienia się sądu do podnoszonych przez niego argumentów przemawiających za uchyleniem stosowania tego środka). Pierwszy zarzut ETPCz uznał za oczywiście nieuzasadniony, w odniesieniu do zarzutu drugiego stwierdził naruszenie Konwencji z oczywistych względów. Dlatego też poniżej przedstawione zostanie jedynie stanowisko Trybunału w przedmiocie trzeciego zarzutu skarżącego.

4. Rozstrzygnięcie ETPCz wraz ze streszczeniem argumentacji

Trybunał przypomniał, że osoby zatrzymane i tymczasowo aresztowane mają prawo do uruchomienia procedury kontrolnej, w ramach której zostaną zbadane zarówno procesowe, jak i materialne warunki legalności pozbawienia wolności. Dlatego też sądy właściwe do orzekania w przedmiocie wniosków o uchylenie stosowania tymczasowego aresztowania winny badać nie tylko wymogi proceduralne przewidziane w prawie krajowym, ale także zasadność podejrzenia popełnienia przestępstwa przez podejrzanego i cel stosowania tego środka. Nie jest obowiązkiem sędziego orzekającego w przedmiocie stosowania tymczasowego aresztowania odnieść się do każdego argumentu zawartego we wniosku/zażaleniu podejrzanego. Jednakże procedura *habeas corpus* przewidziana w art. 5 § 4 Konwencji będzie pozbawiona sensu, jeżeli fakty powoływane przez podejrzanego, które mogą podważać istnienie przesłanek legalności i konieczności pozbawienia wolności, sędzia będzie lekceważył lub uznawał za irrelevantne bez ich uprzedniego zbadania.

W sprawie skarżącego Trybunał uznał, że argumenty skarżącego przemawiające za uchyleciem stosowania tymczasowego aresztowania zasługiwały na merytoryczne rozważenie i odniesienie się do nich przez sądy krajowe. Ponieważ tezy skarżącego o braku ryzyka ucieczki, utrudniania postępowania i ponownego popełnienia przestępstwa zostały przez sądy zlekceważone jako nie mające znaczenia dla orzekania o dalszym stosowaniu tymczasowego aresztowania, to zdaniem Trybunału skarżącemu nie zapewniono odpowiedniej sądowej kontroli zasadności i legalności tymczasowego aresztowania, co stanowi naruszenie art. 5 § 4 Konwencji.

Nesterov przeciwko Estonii – decyzja Czwartej Izby ETPCz z dnia 25 października 2005 r., skarga nr 30389/03, (**kluczowe zagadnienia**: korzystanie z dowodu z zeznań świadka incognito a zasada rzetelnego procesu).

Znaczenie orzeczenia dla polskiego prawa

Obie poniżej zaprezentowane sprawy estońskie stanowią potwierdzenie ustalonej już od dawna linii orzecznictwa Trybunału w zakresie rzetelności postępowania dowodowego. Trybunał co do zasady kwestię dopuszczania i oceny przydatności dowodów pozostawia sądom krajowym, chyba że, jak w opisywanej sprawie *Taal*, rezygnacja z kontradiktoryjnego przeprowadzenia dowodów będzie tak niefrasobliwa i nieuzasadniona, iż doprowadzi do pozbawienia oskarżonego prawa do rzetelnego procesu. Zazwyczaj Trybunał bada wszystkie okoliczności sprawy i ocenia je całościowo. Dotyczy to zwłaszcza procesów z udziałem świadków incognito. W tych sprawach dotychczas Trybunał z reguły powtarzał, że należy oceniać fakt wykorzystania dowodu z zeznań świadka incognito z uwzględnieniem wszystkich innych okoliczności sprawy (tak m.in. w sprawie *Van Mechelen i inni p. Niderlandom*, wyrok z dnia 23 kwietnia 1997 r., § 50; *Visser p. Niderlandom*, wyrok z dnia 14 lutego 2002 r., § 43). Niestety w jednej z rozpatrywanych obecnie przez Trybunał spraw polskich dotyczących świadka incognito zastosowano, jak zdaje się wynikać z analizy częściowej decyzji w przedmiocie dopuszczalności skargi, nieco odmienną taktykę. Oto Trybunał już na wstępnym etapie badania dopuszczalności skargi uznał za niezasadny zarzut skarżącego dotyczący oparcia skazania w jego sprawie w przeważającej mierze na ustaleniach faktycznych dokonanych na podstawie zeznań świadków incognito. Jednocześnie jednak przekazał rządowi do ustosunkowania się inny zarzut związany z wykorzystaniem zeznań świadków incognito w postępowaniu karnym prowadzonym przeciwko skarżącemu, mianowicie zarzut braku pełnego dostępu do protokołów zeznań świadków incognito (sprawa *Rybacki przeciwko Polsce*, skarga nr 52479/99, częściowa decyzja w przedmiocie dopuszczalności skargi z dnia 9 listopada 2004 r.).

1. Stan faktyczny sprawy

W dniu 12 kwietnia 2001 r. skarżący został skazany wyrokiem Sądu Okręgowego w Tartu na karę 7 lat pozbawienia wolności. Sąd uznał go winnym przestępstwa zniszczenia mienia wskutek użycia materiałów wybuchowych (art. 144 § 1 estońskiego k.k.), nielegalnego posiadania materiałów wybuchowych (art. 207-3 § 1 estońskiego k.k.), oraz nielegalnego wytwarzania i obrotu materiałami wybuchowymi (art. 207-4 estońskiego k.k.). Skarżący został uniewinniony od zarzutu dopuszczenia się wymuszenia rozbójniczego. W odniesieniu do zarzutu użycia materiałów wybuchowych sąd ustalił sprawstwo skarżącego w oparciu o następujące dowody: protokół oględzin miejsca zdarzenia, raport z działań pogotowia ratunkowego zawierający plan miejsca eksplozji ładunku wybuchowego, opinię biegłego w dziedzinie ładunków wybuchowych, zeznania 3 świadków i 2 pokrzywdzonych, nagranie rozmowy

współoskarżonego G. dokonane za pomocą podsłuchu umieszczonego w jego celi, zeznania 3 świadków incognito.

Wskutek apelacji obrońcy skarżącego i współoskarżonego G., w dniu 23 stycznia 2002 r. Sąd Apelacyjny w Tartu zmienił wyrok sądu pierwszej instancji w zakresie rozstrzygnięcia o powództwie cywilnym, natomiast w pozostałym zakresie utrzymał go w mocy. Sąd Apelacyjny nie podzielił twierdzeń obrońców, którzy wskazywali, że ustalenia faktyczne będące podstawą wyroku skazującego zostały oparte głównie na zeznaniach świadków incognito, które nie korespondują z pozostałymi dowodami zgromadzonymi w sprawie. Nie dopatrył się też nieprawidłowości w przeprowadzeniu dowodu z nagrania podsłuchanej rozmowy współoskarżonego G. (obrońcy twierdzili, że oskarżeni nie mieli możliwości zweryfikowania, czy zapis treści tej rozmowy odtworzony w protokole odpowiada jej przebiegowi utrwalonemu na taśmie magnetofonowej). Sąd odwoławczy stwierdził, że wiarygodność świadków incognito nie budzi wątpliwości, skoro w czasie przesłuchania przed sądem pierwszej instancji, przeprowadzonego na wniosek obrońcy, potwierdzili oni swoje uprzednio złożone zeznania, a ponadto znajdują one potwierdzenie w zgromadzonym materiale dowodowym.

W dniu 19 czerwca 2002 r. Sąd Najwyższy, wskutek kasacji obrońcy skarżącego i współoskarżonego G., uchylił wyrok Sądu Apelacyjnego w Tartu. Sąd Najwyższy dopatrył się uchybień w przeprowadzeniu dowodu z nagrania na taśmę magnetofonową rozmowy G. Uznał, że dowodem w sprawie może być nagranie głosu, a nie zapis tego nagrania dokonany w protokole. Nie dopatrył się natomiast żadnych uchybień w sposobie przeprowadzenia dowodu z zeznań świadków incognito.

Wyrokiem z dnia 29 października 2002 r. Sąd Apelacyjny uchylił wyrok Sądu Okręgowego w Taru w zakresie odnoszącym się do roszczeń cywilnych pokrzywdzonych i w odniesieniu do wysokości kary orzeczonej wobec G. W pozostałym zakresie wyrok pierwszej instancji został utrzymany w mocy. Obrońca skarżącego i G. ponownie wniósł kasację od tego wyroku do Sądu Najwyższego. Domagał się w niej uniewinnienia skarżącego od zarzutu popełnienia przestępstwa z art. 144 § 1 k.k., gdyż, jego zdaniem, ustalenia faktyczne będące podstawą skazania w tym zakresie, oparte zostały w przeważającej mierze o zeznania świadków incognito. Ponadto obrońca twierdził, że nie wiadomo na jakich podstawach zagwarantowano anonimowość kilku świadkom zeznającym w sprawie. Zdaniem obrońcy, ani zeznania świadków incognito, ani innych świadków w sprawie nie dawały podstaw do uznania skarżącego winnym przestępstwa z art. 144 k.k. Wyrokiem z dnia 14 marca 2003 r. Sąd Najwyższy częściowo zmienił wyrok sądu pierwszej instancji i Sądu Apelacyjnego. Obaj oskarżeni zostali prawomocnie skazani na kary 6 lat pozbawienia wolności. Sąd Najwyższy nie dopatrył się żadnych uchybień w przeprowadzeniu dowodu z zeznań świadków incognito.

2. Prawo krajowe

Zgodnie z art. 79-1 § 1 estońskiego k.p.k., w celu zapewnienia bezpieczeństwa świadkowi lub pokrzywdzonemu lub najbliższym tych osób można utajnić tożsamość takiej osoby. Postanowienie o utajnieniu świadka lub pokrzywdzonego wydaje prowadzący postępowanie przygotowawcze z urzędu lub na wniosek zainteresowanej osoby.

Zgodnie z art. 234 estońskiego k.p.k. po przesłuchaniu świadka przez organ procesowy uczestnicy postępowania, w tym oskarżony i jego obrońca, mogą zadawać pytania świadkowi. Jeżeli zaś sąd uzna za konieczne ponowne przesłuchanie świadka incognito, to przesłuchuje go w nieobecności uczestników postępowania, natomiast prawo stron procesowych do zadawania świadkowi incognito pytań w sprawie jest urzeczywistniane przez przekazanie tych pytań sądowi, który w oparciu o nie dokonuje przesłuchania świadka incognito. Protokół zeznań takiego świadka podlega ujawnieniu na rozprawie. Przepis art. 246 estońskiego k.p.k. pozwala na odczytanie na rozprawie zeznań świadka złożonych w postępowaniu przygoto-

wawczym, jeżeli świadek ten nie stawił się na rozprawę, miejsce jego pobytu nie jest znane, lub jeżeli wydano postanowienie o utajnieniu tożsamości świadka.

3. Zarzuty skarżącego

Skarżący zarzucał naruszenie jego prawa do rzetelnego procesu (art. 6 §§ 1 i 3 (d) Konwencji) poprzez oparcie wyroku skazującego w jego sprawie głównie na zeznaniach świadków incognito, którzy zostali przesłuchani przez sąd pierwszej instancji pod nieobecność skarżącego i jego obrońcy.

Ponadto skarżący zarzucił naruszenie prawa do nieoskarżania samego siebie; twierdził, że wyrok skazujący nie został wyczerpująco uzasadniony, oraz że został on do popełnienia przestępstwa namówiony przez tajnego agenta policji.

4. Rozstrzygnięcie ETPCz wraz ze streszczeniem argumentacji

Odnosząc się do pierwszego zarzutu skarżącego Trybunał przypomniał, że orzekanie o dopuszczalności danego dowodu i jego ocena należy w pierwszym rzędzie do kompetencji sądu krajowego. Zadanie Trybunału w tym zakresie ogranicza się jedynie do dokonania oceny rzetelności całego postępowania, w tym także tego, czy postępowanie dowodowe było prowadzone fair. **Co do zasady wszystkie dowody, na jakich opiera się rozstrzygnięcie sprawy powinny być przeprowadzone na publicznej rozprawie w obecności oskarżonego. Wyjątki od tej zasady nie powinny naruszać prawa do obrony, co oznacza, że zawsze należy zapewnić oskarżonemu odpowiednią możliwość zadawania pytań świadkowi i kwestionowania jego wiarygodności, albo w czasie składania przez niego zeznań, albo na późniejszym etapie postępowania. Oparcie się na zeznaniach świadków incognito nie zawsze musi być sprzeczne z Konwencją, jednakże nie mogą owe zeznania stanowić jedynej podstawy wyroku skazującego, wyrok ten nie może też być oparty w przeważającej mierze na tym dowodzie.**

Trybunał przypomniał także swoje wcześniejsze orzeczenia dotyczące oparcia się w dokonywaniu ustaleń faktycznych na zeznaniach świadków, którzy nie zostali przesłuchani przed sądem orzekającym w sprawie. Trybunał podkreślił, że **przepis art. 6 § 3 (d) Konwencji wymaga jedynie zapewnienia możliwości bezpośredniego zadawania pytań przez oskarżonego takim świadkom** (użyto tu angielskiego sformułowania *possibility to cross-examine*) wtedy, gdy ich zeznania odgrywają główną lub decydującą rolę przy ustaleniu odpowiedzialności karnej oskarżonego.

Odnosząc się do okoliczności rozpatrywanej sprawy Trybunał odnotował, że w apelacji od wyroku sądu pierwszej instancji skarżący podnosił jedynie, że jego skazanie zostało oparte głównie na zeznaniach świadków incognito oraz podważał zasadność utajnienia świadków. Nie wskazywał natomiast na niemożność zadawania pytań świadkom incognito, nie formułował też zarzutu braku udzielenia przez świadków incognito odpowiedzi na wszystkie pytania obrony. Zdaniem Trybunału wyrok skazujący nie został oparty, ani wyłącznie, ani w przeważającym zakresie na zeznaniach świadków incognito. Fakt ten w połączeniu z zagwarantowaniem skarżącemu możliwości zadawania pytań na piśmie, za pośrednictwem sądu orzekającego w sprawie, przesądził o pozytywnej ocenie przeprowadzonego postępowania. Trybunał podkreślił ponadto, że wszystkie zarzuty skarżącego dotyczące postępowania dowodowego zostały rzetelnie zbadane przez sądy krajowe, czemu dały one wyraz w uzasadnieniach swoich wyroków.

Trybunał uznał zarzut nierzetelności postępowania za oczywiście bezzasadny w rozumieniu art. 35 § 3 Konwencji.

Kolejny zarzut, naruszenia reguły zakazującej zmuszania oskarżonego do samooskarżania, Trybunał odrzucił jako niedopuszczalny *ratione personae*. Trybunał stwierdził, że wykorzystanie w charakterze dowodu w sprawie nagrania rozmowy G. mogłoby być ewentualnie rozważane jako naruszenie prawa G. do rzetelnego procesu, a nie praw skarżącego. Ostatni zarzut sformułowany przez skarżącego został uznany za niedopuszczalny z powodu podniesienia go po upływie terminu 6 miesięcy od wydania ostatecznego orzeczenia w sprawie (art. 35 § 1 Konwencji).

Taal przeciwko Estonii – wyrok Czwartej Izby ETPCz z dnia 22 listopada 2005 r., skarga nr 13249/02 (**zagadnienia kluczowe**: prawo oskarżonego do zadawania pytań świadkom oskarżenia).

1. Stan faktyczny sprawy

W dniu 5 czerwca 2000 r. skarżącemu przedstawiono zarzut zmuszania do określonego działania na podstawie groźby bezprawnej. Zarzucono mu, że drogą telefoniczną groził pracownikom supermarketu Pirita Selver podłożeniem bomby pod sklep, jeżeli nie wypłacą mu określonej sumy pieniężnej. W sprawie odbyły się trzy rozprawy przed sądem miejskim w Tallinie (Tallin City Court), na które nie stawili się trzej wezwani świadkowie. Na rozprawie nie doszło także do przesłuchania świadka incognito o pseudonimie „Artur”. W czasie ostatniej rozprawy, w dniu 20 lutego 2001 r. obrońca skarżącego złożył wniosek o dopuszczenie dowodu z bezpośredniego przesłuchania świadków K. i R. Sąd oddalił ten wniosek dowodowy, nie wpisując do protokołu uzasadnienia swej decyzji. W tym samym dniu sąd wydał wyrok skazujący skarżącego na karę 3 lat pozbawienia wolności. Sąd oparł ustalenia faktyczne na zeznaniach czterech świadków (w tym świadka incognito) złożonych w postępowaniu przygotowawczym i ujawnionych następnie na rozprawie, oraz na odczytanych z taśm magnetofonowych zapisach rozmów telefonicznych skarżącego z telefonistkami supermarketu. W uzasadnieniu wyroku sąd podkreślił, że świadek incognito „Artur” rozpoznał głos skarżącego na taśmie magnetofonowej oraz słyszał, jak skarżący chwalił się w czasie spotkania towarzyskiego wykonywaniem telefonów do supermarketu z groźbami podłożenia bomby. Ponadto świadkowie K. i R., pracownicy supermarketu, potwierdziły otrzymywanie telefonów z pogroźkami, a świadek R. dodatkowo stwierdziła, że głos nagrany na taśmę magnetofonową jest podobny do głosu mężczyzny wypowiadającego groźby spowodowania eksplozji bomby. Także zeznania świadka V. wskazywały na sprawstwo skarżącego.

W dniu 26 lutego 2001 r. obrońca skarżącego wniósł apelację od wyroku sądu pierwszej instancji, zarzucając oparcie ustaleń faktycznych na niewystarczających dowodach oraz wskazując, że ustalenia faktyczne zostały poczynione w oparciu o zeznania świadków, których sąd nie przesłuchał na rozprawie. Ponadto obrońca skarżącego podniósł, że świadek R. rozpoznał głos skarżącego w czasie nieprawidłowo przeprowadzonego okazania głosu (przedstawiono mu do wysłuchania jedynie taśmę z nagraniem głosu skarżącego). Obrońca skarżącego nie wnioskował jednak o przesłuchanie któregośkolwiek ze świadków przed sądem odwoławczym.

W dniu 28 marca 2001 r. przed sądem odwoławczym odbyła się rozprawa, w czasie której obrońca skarżącego ponownie zarzucił, że przed sądem pierwszej instancji nie mógł zadawać pytań świadkom oskarżenia, a jego wniosek o przesłuchanie świadków na rozprawie został oddalony. Jednocześnie, jak wynika z protokołu rozprawy, ani skarżący, ani jego obrońca nie złożyli wniosków o przesłuchanie jakiegokolwiek świadka na rozprawie odwoławczej. W rezultacie sąd odwoławczy utrzymał w mocy wyrok sądu pierwszej instancji.

W dniu 17 maja 2001 r. Sąd Najwyższy odrzucił wniosek skarżącego o rozpoznanie kasacji od tego wyroku.

2. Prawo krajowe¹⁰

W estońskiej procedurze karnej postępowanie odwoławcze jest co do zasady postępowaniem *de novo*, aczkolwiek w obrębie granic wyznaczonych skargą odwoławczą i tego, co sąd odwoławczy uzna za konieczne. Dlatego też art. 8 § 3 Kodeksu postępowania przed sądem odwoławczym i kasacyjnym stanowi, że w apelacji skarżący powinien wskazać nazwiska i adresy osób, których przesłuchania na rozprawie apelacyjnej się domaga. Sąd odwoławczy może także przeprowadzać inne dowody, w tym dopuścić dowód z opinii biegłego.

3. Zarzuty skarżącego

Skarżący zarzucał naruszenie prawa do rzetelnego procesu i prawa do obrony przez uniemożliwienie mu zadawania pytań świadkom oskarżenia w toku procesu (zarówno w postępowaniu przygotowawczym, jak i przed sądem). Skarżący powołał się na art. 6 §§ 1 i 3 (d) Konwencji.

4. Rozstrzygnięcie ETPCz wraz ze streszczeniem argumentacji

Trybunał rozpoczął uzasadnienie swojego rozstrzygnięcia od przypomnienia ogólnych standardów rzetelnego procesu odnoszących się do przeprowadzania dowodów, w tym dowodu z zeznań świadka incognito. Następnie zaś ocenił okoliczności sprawy z punktu widzenia tych standardów.

Trybunał stwierdził, że żaden ze świadków w sprawie nie był przesłuchiwany w czasie rozprawy, toteż skarżący i jego obrońca zostali pozbawieni możliwości zadawania im pytań w toku całego procesu. Ponadto także sądy orzekające w sprawie nie przesłuchały owych świadków bezpośrednio, a jedynie oparły się na ich zeznaniach złożonych w postępowaniu przygotowawczym. Jak wynika z uzasadnienia wyroku sądu pierwszej instancji, ustalenia faktyczne w sprawie zostały dokonane głównie w oparciu o zeznania świadka incognito o pseudonimie „Artur” i drugiego świadka, R. Dlatego też, zdaniem Trybunału, wyrok skazujący skarżącego został oparty w przeważającym zakresie na stwierdzeniach osób, którym skarżący nie miał możliwości zadawania pytań w toku procesu. Następnie Trybunał ocenił, czy sądy krajowe wykazały się należyłą starannością i poczyniły odpowiednie kroki w celu zapewnienia stawiennictwa świadków oskarżenia na rozprawę. W tym względzie Trybunał odnotował, że sąd odwoławczy mógł, zgodnie z prawem krajowym, z urzędu dopuścić dowód z zeznań świadków oskarżenia, jednak zaniechał wszelkich działań, które mogły doprowadzić do bezpośredniego przesłuchania tych świadków na rozprawie odwoławczej.

Mając na względzie to, że skarżącemu nie zapewniono prawa do zadawania pytań świadkom oskarżenia, jak i to, że żaden ze świadków nie został bezpośrednio przesłuchany przez sądy orzekające w sprawie, Trybunał stwierdził naruszenie art. 6 §§ 1 i 3 (d) Konwencji. Trybunał zasądził na rzecz skarżącego kwotę 6500 euro tytułem zadośćuczynienia.

---

¹⁰ W odniesieniu do świadka incognito i dopuszczalności odczytania na rozprawie zeznań świadków złożonych w postępowaniu przygotowawczym – por. *Prawo krajowe* w opisie sprawy *Nesterov*.

A-VARIA

Łaskiewicz przeciwko Polsce – częściowa decyzja Czwartej Izby ETPCz w przedmiocie dopuszczalności skargi nr 28481/03 z dnia 22 listopada 2005 r. (**zagadnienia kluczowe**: kontradiktoryjność i równość stron w procedurze przedłużania stosowania tymczasowego aresztowania).

W sprawie tej skarżąca podnosi zarzut naruszenia art. 5 § 4 Konwencji w postępowaniu w przedmiocie przedłużenia stosowania tymczasowego aresztowania w toku postępowania przygotowawczego. Skarżąca powołuje się na to, że **jej obrońcy odmówiono dostępu do akt sprawy i możliwości zapoznania się z treścią kolejnych wniosków prokuratora o przedłużenie stosowania tymczasowego aresztowania. Ponadto, zdaniem skarżącej, zawiadomienie jej obrońcy o posiedzeniach w przedmiocie przedłużenia stosowania tymczasowego aresztowania nastąpiło zbyt późno, co uniemożliwiło odpowiednie przygotowanie obrony.**

Decyzją z dnia 22 listopada 2005 r. Trybunał postanowił odroczyć wydanie decyzji w przedmiocie dopuszczalności ww. zarzutów skarżącej i przekazał je Rządowi do ustosunkowania się. Sprawa jest w toku.

Warto zauważyć, że kwestia odmowy udostępniania oskarżonemu i jego obrońcy wniosków o przedłużenie stosowania tymczasowego aresztowania była już badana przez Trybunał, m.in. w sprawie *Osvath przeciwko Węgrom*, przedstawionej w poprzednim zeszycie POESK (nr 3/2005). W sprawie węgierskiej ETPCz stwierdził naruszenie art. 5 § 4 Konwencji.

WYBRANE PIŚMIENNICTWO NA TEMAT ORZECZNICTWA ETPCz W SPRAWACH KARNYCH ORAZ ZAGADNIENÍ OGÓLNYCH DOTYCZĄCYCH ETPCz ZA OKRES 1 października – 31 grudnia 2005 r.

1. Balcerzak M., *Wzruszalność orzeczeń Europejskiego Trybunału Praw Człowieka*, Pałestra nr 11-12/2005, s. 192 – 199;
2. Cichoń Z., *Europejska Konwencja Praw Człowieka nadal najskuteczniejszym na świecie instrumentem ochrony praw człowieka*, Pałestra nr 11-12/2005, s. 179 – 188;
3. Domagała P., Matyasik M., *Polska skarga konstytucyjna a zasada subsydiarności w rozumieniu Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności – uwagi na tle porównawczym*, Biuletyn Biura Informacji Rady Europy nr 1/2005, s. 7 – 25;
4. Eaton M., Schokkenbroek J., *Reforming the human rights protection system established by the European Convention on Human Rights*, Human Rights Law Journal nr 26 z dnia 30 października 2005 r., s. 1 – 17;
5. Gontarski W., *System automatycznego przydzielania spraw sędziom z art. 351 § 1 k.p.k. w świetle standardów Rady Europy*, Przegląd Prawa Karnego nr 23, Warszawa 2004, s. 35 – 47;
6. Wąsek-Wiaderek M., *Prawo do rzetelnego procesu dla ofiar przestępstw na gruncie art. 6 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności – rzeczywistość*

czy postulat? (w:) *Prawa człowieka w XXI wieku. Wyzwania dla ochrony prawnej*, red. C. Mik., Toruń 2005, s. 145 – 159;

7. Wołaszewicz J., *Kilka uwag do skonsolidowanego tekstu Europejskiej Konwencji o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności po wejściu w życie Protokołu nr 14 do Konwencji*, Biuletyn Biura Informacji Rady Europy nr 3/2005, s. 7 – 20.

CZEŚĆ B

BI – Orzecznictwo ETS i Sądu Pierwszej Instancji związane z problematyką prawnokarną

Sprawa T-64/02 – wyrok Sądu Pierwszej Instancji z dnia 29 listopada 2005 r. w sprawie Dr Hans Heubach GmbH & Co. KG przeciwko Komisji Wspólnot Europejskich (**kluczowe zagadnienia**: zastosowanie art. 7 EKPCz w postępowaniu w przedmiocie nakładania grzywien z powodu naruszenia reguł uczciwej konkurencji).

1. Okoliczności faktyczne i prawne sprawy

Decyzją z dnia 11 grudnia 2001 r. (2003/437/WE) Spółka Dr Hans Heubach GmbH & Co. KG (zwana dalej „spółką Heubach”) została ukarana przez Komisję Europejską grzywną w wysokości 3,78 miliona euro za naruszenie reguł uczciwej konkurencji przewidzianych w art. 81 TWE. Decyzja ta dotyczyła działań spółki podejmowanych w okresie od dnia 24 marca 1994 r. do dnia 13 maja 1998 r. Po ustaniu zakwestionowanych praktyk nieuczciwej konkurencji a przed wydaniem ww. decyzji, w 1998 r., Komisja wydała wytyczne na mocy których podniosła poziom grzywien, jakie mogą być orzeczone za naruszenie zasad uczciwej konkurencji. Następnie jesienią 2001 r. ponownie Komisja obwieściła podwyższenie poziomów grzywien orzekanych za tego rodzaju praktyki.

W skardze do Sądu Pierwszej Instancji skierowanej przeciwko Komisji Europejskiej, spółka Heubach domagała się stwierdzenia nieważności decyzji Komisji Europejskiej z dnia 11 grudnia 2001 r. lub ewentualnie, obniżenia kwoty grzywny nałożonej na nią na mocy tej decyzji. Jednym z kilku argumentów przytoczonych przez spółkę na poparcie tezy o nieważności decyzji był zarzut naruszenia art. 7 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, wyrażającego zakaz orzekania kary surowszej niż ta, jaką można było orzec w czasie popełnienia czynu zagrożonego karą.¹¹ Zdaniem spółki Heubach nałożenie na nią grzywien, które nie były przewidziane w czasie dopuszczenia się czynów nieuczciwej konkurencji, narusza art. 7 Konwencji.

2. Ocena zarzutu dokonana przez Sąd Pierwszej Instancji

Ustosunkowując się do zarzutu skarżącej spółki Sąd Pierwszej Instancji stwierdził:

„205 Należy przypomnieć, że zasada nieretroaktywności przepisów prawa karnego stanowi zasadę wspólną dla wszystkich porządków prawnych Państw Członkowskich, ustanowioną w art. 7 § 1 EKPCz i stanowi integralną część ogólnych zasad prawa, których poszanowanie zapewnia sąd wspólnotowy (wyrok Trybunału z dnia 10 lipca 1984 r. w

---

¹¹ W prezentacji wyroku pominięto wskazanie pozostałych argumentów stron, nie związanych z prawem karnym.

sprawie 63/83 Kirk, Rec. str. 2689, pkt 22, oraz ww. w pkt 27 wyrok w sprawie LR AF 1998 przeciwko Komisji, pkt 219).

- 206 *Nawet jeśli z art. 15 § 4 rozporządzenia nr 17 wynika, że decyzje Komisji nakładające grzywny za naruszenie prawa konkurencji nie mają charakteru karnoprawnego (wyrok Sądu z dnia 6 października 1994 r. w sprawie T-83/91 Tetra Pak przeciwko Komisji, Rec. str. II-755, pkt 235), to tym niemniej Komisja zobowiązana jest przestrzegać ogólnych zasad prawa wspólnotowego, a w szczególności zasady nieretroaktywności, we wszystkich postępowaniach administracyjnych mogących prowadzić do nałożenia sankcji na podstawie traktatowych reguł konkurencji (zob. analogicznie w odniesieniu do prawa do obrony wyrok Trybunału z dnia 9 listopada 1983 r. w sprawie 322/81 Michelin przeciwko Komisji, Rec. str. 3461, pkt 7, oraz ww. w pkt 27 wyrok w sprawie LR AF 1998 przeciwko Komisji, pkt 220).*
- 207 *Sąd stwierdza, że Komisja nie naruszyła zasad przewidzianych w art. 7 EKPCz. Przedsiębiorstwa uczestniczące w postępowaniu administracyjnym mogący prowadzić do nałożenia grzywny muszą liczyć się z możliwością, że Komisja w każdej chwili może zdecydować się na podwyższenie poziomu wysokości grzywien w stosunku do stosowanego w przeszłości [...].*
- 208 *Ma to miejsce nie tylko w przypadku gdy Komisja dokonuje podwyższenia poziomu wysokości grzywien w decyzjach indywidualnych, ale również gdy podwyższenia tego dokonano poprzez stosowanie zasad postępowania o charakterze ogólnym takich jak wytyczne.*
- 209 *Należy z tego wnioskować, że nowa metoda obliczania grzywien zawarta w wytycznych, zakładając, że wywołuje ona w zakresie poziomu nakładanych grzywien skutek podwyższający, jest w istocie przewidywalna dla przedsiębiorstw takich jak skarżąca w momencie, w którym dopuszczono się naruszenia.*
- 210 *Bez znaczenia jest, że obliczanie wysokości grzywien według metody przedstawionej w wytycznych może spowodować nałożenie przez Komisję wyższych grzywien niż w ramach jej wcześniejszej praktyki decyzyjnej, ponieważ dysponuje ona swobodnym uznaniem w zakresie ustalania wysokości grzywien w celu doprowadzenia do tego, ażeby zachowania przedsiębiorstw były zgodne z regułami konkurencji (ww. w pkt 27 wyrok w sprawie LR AF 1998 przeciwko Komisji, pkt 237, oraz ww. w pkt 33 wyrok w sprawie HFB i in. przeciwko Komisji, pkt 494).*
- 211 *Z tych względów zarzut oparty na utrzymywanym naruszeniu zasady nieretroaktywności należy oddalić.¹²*

Komentarz:

Zdaniem ETS i Trybunału Pierwszej Instancji sankcje w postaci grzywny nakładane przez Komisję Europejską na podmioty gospodarcze za stosowanie praktyk nieuczciwej konkurencji nie mają charakteru karnego. Należy odnotować, że w doktrynie był też wyrażany pogląd

---

¹² Zacytowano fragment tłumaczenia wyroku na język polski dostępnego na stronie internetowej ETS pod adresem: www.curia.eu.int.

odmienny, zgodnie z którym sankcje przewidziane w rozporządzeniu nr 17 z 1962 r. jako reakcja na akty nieuczciwej konkurencji mają w zasadzie charakter zbliżony do sankcji karnych przewidzianych w krajowych systemach prawnych, co pociąga za sobą konieczność zapewnienia odpowiednich gwarancji procesowych potencjalnym adresatom tychże sankcji.¹³

BII – orzeczenia wydane w trybie odpowiedzi na pytania prejudycjalne zawierające informacje na temat procedury pytań prejudycjalnych w sprawach karnych

Sprawa C-328/04 – postanowienie ETS z dnia 6 października 2005 r. wydane w trybie art. 234 TWE w ramach odpowiedzi na pytanie prejudycjalne sądu węgierskiego orzekającego w postępowaniu karnym przeciwko Attili Vajnai (**kluczowe zagadnienia**: zasada niedyskryminacji w prawie wspólnotowym, właściwość ETS).¹⁴

1. Prawo mające zastosowanie w sprawie

Pytanie prejudycjalne dotyczy interpretacji jednego z przepisów węgierskiego kodeksu karnego (art. 269/B), który zakazuje pod groźbą kary rozpowszechniania, publicznego używania i wystawiania na widok publiczny m.in. swastyki, insygniów SS, symbolu sierpa i młota i czerwonej gwiazdy pięcioramiennej. Zgodnie z § 2 art. 269/B węgierskiego k.k. nie podlega karze, kto popełnia jeden z wyżej wymienionych czynów w celu związanym z rozpowszechnianiem wiedzy, edukacją, nauką, sztuką albo informowaniem o wydarzeniach historycznych lub aktualnych. Przepis art. 269/B § 3 węgierskiego k.k. stanowi, że penalizacja ww. czynów nie ma zastosowania w przypadku użycia oficjalnych, aktualnych symboli państwowych.

2. Stan faktyczny sprawy

Attilia Vajnai, wiceprzewodniczący partii robotniczej Węgier brał udział w manifestacji zorganizowanej w Budapeszcie, w czasie której nosił na ubraniu czerwoną gwiazdę pięcioramienną niewielkich rozmiarów (o średnicy 5 cm) zrobioną z tektury. Policjant chroniący porządku w czasie manifestacji wezwał go do usunięcia tego symbolu, co też Pan Vajnai uczynił. Wydarzenia te stały się podstawą wszczęcia przeciwko niemu postępowania karnego i uznania go winnym publicznego używania symboli totalitaryzmu. Vajnai został skazany na karę grzywny, jej wykonanie zostało jednak zawieszona na okres 1 roku. Orzeczono także przepadek emblematu. Sąd odwoławczy, który rozpatrywał apelację Pana Vajnai powziął wątpliwość, czy przepis art. 269/B węgierskiego k.k. nie ma charakteru dyskryminującego, skoro zabrania używania symboli legalnie wykorzystywanych przez partie lewicowe innych państw członkowskich, np. Włoch.

---

¹³ Por. Ch. Harding (w:) *Enforcing Community Rules. Criminal Proceedings, Administrative Procedures and Harmonisation*, red. Ch. Harding, B. Swart, Aldershot-Brookfield USA – Singapore – Sydney 1996; Ch. Lavoie, *The Investigative Powers of the Commission with respect to Business Secrets under Community Competition Rules*, *European Law Review* nr 1/1992.

¹⁴ W prezentacji orzeczenia korzystano z jego tłumaczenia na język polski osiągalnego za pomocą formularza wyszukiwania dostępnego na stronie internetowej Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości pod adresem: www.curia.eu.int. Fragmenty prezentacji orzeczenia pochodzące ze wskazanego źródła zostały ujęte w cudzysłów.

Ze względu na pojawienie się wskazanych wątpliwości, sąd odwoławczy zdecydował zawiesić postępowanie i zwrócić się do ETS z następującym pytaniem prejudycjalnym:

„Czy art. 269/B § 1 węgierskiego kodeksu karnego, na mocy którego popełnia występki (lżejszej wagi), jeśli nie zostały spełnione znamiona cięższego przestępstwa, kto publicznie używa lub wystawia na widok publiczny symbol składający się z czerwonej gwiazdy pięcioramiennej pozostaje w zgodzie z podstawową w prawie wspólnotowym zasadą niedyskryminacji? Czy artykuł 6 Traktatu o Unii Europejskiej, zgodnie z którym Unia opiera się na zasadach wolności, demokracji, poszanowania praw człowieka i podstawowych wolności oraz przepisy dyrektywy 2000/43/WE, która również odwołuje się do podstawowych wolności lub postanowienia art. 10, 11 i 12 Karty Praw Podstawowych umożliwiają osobie, która chce wyrazić swe polityczne przekonania za pomocą symboli, które je reprezentują, dokonanie tego w każdym Państwie Członkowskim?”

3. Odpowiedź ETS na pytanie prejudycjalne

ETS nie udzielił merytorycznej odpowiedzi na pytanie prejudycjalne sądu węgierskiego uznając brak swojej właściwości do udzielenia takiej odpowiedzi. Uzasadniając swoje stanowisko w tej kwestii ETS stwierdził:

„11 W pytaniu tym sąd krajowy zmierza w istocie do ustalenia, czy zasada niedyskryminacji, art. 6 UE, przepisy dyrektywy Rady 2000/43/WE z dnia 29 czerwca 2000 r. wprowadzającej w życie zasadę równego traktowania osób bez względu na pochodzenie rasowe lub etniczne (Dz. U. L 180, str. 22) lub art. 10, 11 i 12 Karty Praw Podstawowych Unii Europejskiej proklamowanej w Nicei dnia 7 grudnia 2000 r. (Dz. U. C 364, str. 1) stoją na przeszkodzie przepisowi prawa krajowego, takiemu jak art. 269/B węgierskiego kodeksu karnego, który zakazuje publicznego używania symboli stanowiących przedmiot postępowania przed sądem odsyłającym.

12 Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem, jeżeli przepisy krajowe wchodzą w zakres stosowania prawa wspólnotowego, Trybunał, do którego zwrócono się z pytaniem prejudycjalnym, powinien przedstawić wszystkie elementy interpretacji konieczne dla dokonania przez sąd krajowy oceny zgodności tych przepisów z prawami podstawowymi, których poszanowanie zapewnia (zob. wyrok z dnia 29 maja 1997 r. w sprawie C-299/95 Kremzow, Rec. str. I-2629, pkt 15).

13 Jednakże Trybunał nie jest właściwy, w zakresie przepisów, które nie mieszczą się w ramach prawa wspólnotowego, gdy jednocześnie przedmiot sporu nie ma żadnego związku z jakąkolwiek sytuacją przewidzianą w przepisach Traktatu (zob. ww. wyrok w sprawie Kremzow, pkt 15 i 16).

14 Należy stwierdzić, że przypadek A. Vajnai nie ma żadnego związku z jakąkolwiek sytuacją objętą postanowieniami Traktatu i że przepisy węgierskie mające zastosowanie w postępowaniu przed sądem odsyłającym nie wchodzą w zakres prawa wspólnotowego.”

Komentarz

Zgodnie z art. 234 TWE, ETS ma kompetencje do dokonywania w trybie prejudycjalnym interpretacji prawa wspólnotowego, a nie prawa krajowego. Nie oznacza to jednak,

że Trybunał w swej praktyce orzeczniczej nie dokonywał pośrednio interpretacji przepisów prawa krajowego. Miało to miejsce wielokrotnie, jednak dotyczyło takich sytuacji, w których przepisy krajowe wchodziły w zakres stosowania prawa wspólnotowego.¹⁵ W omówionej sprawie ETS powtórzył swoje stanowisko prezentowane uprzednio m.in. w sprawie C-299/05 (znanej jako sprawa *Kremzow*), gdzie sąd austriacki wystąpił z pytaniem prejudycjalnym dotyczącym relacji przepisów krajowych do uregulowań Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, powziąwszy wątpliwość, czy przepisy Konwencji stanowią część prawa wspólnotowego na mocy ówczesnego art. 164 TWE. W sprawie tej ETS także odmówił udzielenia odpowiedzi na pytanie, uznając brak swojej właściwości wobec tego, że pytanie nie dotyczyło prawa wspólnotowego. Nie przekonały Trybunału argumenty skarżącego, który w wykonywaniu kary pozbawienia wolności orzeczonej w postępowaniu karnym uznanym za nierzetelne w rozumieniu art. 6 Konwencji przez ETPCz, dopatrywał się naruszenia wspólnotowej zasady swobodnego przepływu osób.

B-VARIA

Inne ważne orzeczenia lub sprawy obecnie prowadzone przez ETS

Sprawa C-467/04 – pytanie prejudycjalne sądu hiszpańskiego skierowane do ETS w dniu 4 listopada 2005 r. w toku rozpoznania zażalenia G. Francesco Gaspariniego i innych na postanowienie o wszczęciu postępowania uproszczonego (**zagadnienia kluczowe**: zakres zakazu *ne bis in idem* przewidzianego w art. 54 Konwencji Wykonawczej do Układu z Schengen) – poniżej przytoczony jest tekst pytania opublikowany w Dz. U. C 6 z dnia 8 stycznia 2006 r., str. 31.

„1. Czy dokonana przez sąd jednego z Państw Członkowskich ocena, że karalność przestępstwa uległa przedawnieniu, jest wiążąca dla sądów pozostałych Państw Członkowskich?

2. Czy fakt umorzenia postępowania z powodu przedawnienia wobec oskarżonego o popełnienie przestępstwa wywołuje także korzystne skutki względem oskarżonych w innym Państwie Członkowskim, gdy czyny są tożsame? Innymi słowy, czy należy rozumieć, że przedawnienie karalności działa także na korzyść oskarżonych w innym Państwie Członkowskim, na tej podstawie, że czyny zabronione są tożsame?

3. W przypadku wykluczenia przez sąd karny jednego z Państw Członkowskich pozawspólnotowego pochodzenia towaru w rozumieniu znamion przestępstwa przemytu i wydania wyroku uniewinniającego, to czy organ innego Państwa Członkowskiego może rozszerzać postępowanie w celu wykazania, że wprowadzenie towaru bez zapłacenia należności celnej nastąpiło z państwa nie należącego do Wspólnoty?

- W odniesieniu do koncepcji towarów znajdujących się w swobodnym obrocie, Tribunal de Málaga zwraca się z wnioskiem o dokonanie wykładni art. 24 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską w zakresie:

---

¹⁵ Szerzej na ten temat: A. Wróbel, *Pytania prawne sądów państw członkowskich do Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości (Sądu Pierwszej Instancji)* (w:) *Stosowanie prawa Unii Europejskiej przez sądy*, red. A. Wróbel, Zakamycze 2005, s. 792 – 794; M. Taborowski, *Procedura orzeczeń wstępnych* (w:) *Unia Europejska. Prawo Instytucjonalne i Gospodarcze. 2005*, Warszawa 2005, s. 515 –516.

"W przypadku wykluczenia przez jeden ze wspólnotowych sądów karnych nielegalnego wprowadzenia danego towaru na obszar Wspólnoty lub orzeczenia, że termin przedawnienia karalności przestępstwa przemytu upłynął", czy:

a) można uznać dany towar za znajdujący się w swobodnym obrocie na pozostałym terytorium Wspólnoty?

b) można uznać, że wprowadzenie towaru do obrotu na terenie kolejnego Państwa Członkowskiego, następujące później niż import na terytorium Państwa, w którym wydano orzeczenie uwalniające od odpowiedzialności karnej jest czynem odrębnym, a przez to karalnym, czy też przeciwnie, za czyn nierozdzielnie związany z importem?"

Sprawa C-397/05 – pytanie prejudycjalne sądu włoskiego skierowane do ETS w dniu 19 października 2005 r. w toku postępowania karnego prowadzonego przeciwko Maria Grazia Di Maggio i Salvatore Buccola (**zagadnienia kluczowe**: zgodność prawnokarnych sankcji za naruszenie zakazu prowadzenia określonej działalności gospodarczej z zasadą swobody przedsiębiorczości i swobody świadczenia usług) – poniżej przytoczony jest tekst pytania opublikowany w Dz. U. C 10 z dnia 14 stycznia 2006 r., str. 14.

„Czy regulacja krajowa zawierająca zakaz wykonywania bez zezwolenia policji działalności w zakresie przyjmowania zakładów, stanowi ograniczenie swobody przedsiębiorczości przewidzianej w art. 43 Traktatu WE i swobody świadczenia usług przewidzianej w art. 49 Traktatu WE?

Czy zezwolenie policji, o którym mowa w art. 88 TULPS (Testo unico leggi di pubblica sicurezza; tekst jednolity ustawy w sprawie bezpieczeństwa publicznego) spełnia określone przez Trybunał Sprawiedliwości wymogi w zakresie uzasadnienia ograniczenia prawa przedsiębiorczości?

Czy odpowiedzialność karna przewidziana w art. 4 (art. 4 a) ustawy nr 401/89 jest odpowiednia, proporcjonalna a przede wszystkim niedyskryminacyjna w stosunku do właścicieli Centri di Trasmissione Dati działających we Włoszech i powiązanych z bukmacherem Stanley Ltd. mającym siedzibę w Liverpoolu, pomimo okoliczności, że kontrola, której podlegają ci ostatni jest zasadniczo taka sama jak kontrola włoskich koncesjonariuszy, poddanych wymogowi uzyskania zezwolenia policji, mającemu na celu, w opinii Corte di Cassazione, zapobieganie infiltracji sektora popytu i podaży w zakresie gier przez przestępczość?"

Sprawa C-440/05 – skarga wniesiona w dniu 8 grudnia 2005 r. przez Komisję Wspólnot Europejskich przeciwko Radzie Unii Europejskiej (**zagadnienia kluczowe**: uprawnienie do posługiwania się prawem karnym w celu realizacji polityki wspólnotowej w pierwszym filarze Unii Europejskiej) – poniżej przytoczony został komunikat na temat skargi opublikowany w Dz. U. C 22 z dnia 28 stycznia 2006 r., str. 10.

„Komisja Wspólnot Europejskich wnosi do Trybunału o:

- uznanie decyzji ramowej Rady 2005/667/WSiSW z dnia 12 lipca 2005 r. w sprawie wzmocnienia uregulowań prawnokarnych w celu egzekwowania przepisów dotyczących zapobiegania zanieczyszczeniom pochodzącym ze statków [...] za niezgodną z prawem;
- stwierdzenie nieważności powyższej decyzji ramowej;
- obciążenie Rady Unii Europejskiej kosztami postępowania.

Zarzuty i główne argumenty:

Biorąc pod uwagę funkcjonalne podejście przyjęte przez Trybunał w wyroku z dnia 13 września 2005 r. w sprawie C-176/03 (Komisja przeciwko Radzie, dotychczas nieopublikowanym w Zbiorze) oraz okoliczność, iż przepisy art. 1 – 10 decyzji ramowej 2005/667/WSiSW stanowią przepisy karne niezbędne do zapewnienia skuteczności wspólnej polityki transportowej określonej w dyrektywie 2005/35/WE [...], Komisja uznaje, że decyzja ramowa w całości, ze względu na jej niepodzielność, narusza art. 47 TUE i jest w związku z tym niezgodna z prawem.”

WYBRANE PIŚMIENNICTWO NA TEMAT PRAWA UNII EUROPEJSKIEJ ZA OKRES 1 października – 31 grudnia 2005 r.

1. Banach-Gutierrez J., *Wspólne zespoły śledcze jako nowa forma współpracy państw w sprawach karnych*, (w:) Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego, tom XVIII, Wrocław 2005, s. 317 – 340;
2. Barcz J., *Europejski nakaz aresztowania – konsekwencje braku transpozycji lub wadliwej transpozycji decyzji ramowej w państwie członkowskim UE*, Europejski Przegląd Sądowy nr 1/2005, s. 11 – 22;
3. Górka M., Mik C., *Sądy polskie jako sądy Unii Europejskiej (na tle doświadczeń przedakcesyjnych)*, Kwartalnik Prawa Publicznego nr 4/2005, s. 7 – 53;
4. Grzelak A., *Europejski nakaz aresztowania – orzeczenie Trybunału Konstytucyjnego z punktu widzenia prawa Unii Europejskiej*, Europejski Przegląd Sądowy nr 2/2005, s. 24 – 33;
5. Grzeszczyk W., *Zmiany kodeksu postępowania karnego w 2005 r.*, Prokuratura i Prawo nr 12/2005, s. 62 – 72 (dotyczy m.in. wdrożenia decyzji ramowej w sprawie wykonywania w Unii Europejskiej postanowień o zabezpieczeniu mienia i środków dowodowych);
6. Hudzik M., Paprzycki L. K., *Europejski nakaz aresztowania – glosa do postanowienia Sądu Okręgowego w Szczecinie z 22 lipca 2005 r. (III Kop 24/05)*, Europejski Przegląd Sądowy nr 1/2005, s. 46 – 48;
7. Hudzik M., *Prawo unijne i wspólnotowe w orzecznictwie Izby Karnej i Izby wojskowej Sądu Najwyższego – przegląd orzeczeń w rok po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej* (w:) *Działalność orzecznicza Sądu Najwyższego a prawo wspólnotowe i unijne*, red. L. Gardocki, J. Godyń, M. Hudzik, L. K., Paprzycki, Warszawa 2005, s. 81 – 85;
8. Koncewicz T. T., *Wspólnotowy system ochrony prawnej: w stronę sądowej decentralizacji*, Palestra nr 11-12/2005;
9. Lach A., *Orzeczenia wstępne ETS w sprawach karnych*, Monitor Prawniczy nr 18/2005, s. 895 – 900;
10. Łazowski A. (red.), *Unia Europejska. Prawo instytucjonalne i gospodarcze. 2005/2006*, Warszawa 2006;
11. Wąsek-Wiaderek M., *Podjęcie decyzji przez sąd krajowy o wystąpieniu do Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości z pytaniem prejudycjalnym w sprawie karnej* (w:) *Działalność orzecznicza Sądu Najwyższego a prawo wspólnotowe i unijne*, red. L. Gardocki, J. Godyń, M. Hudzik, L. K., Paprzycki, Warszawa 2005, s. 13 – 33;
12. Weyembergh A., *Approximation of criminal laws, the Constitutional Treaty and the Hague Programme*, Common Market Law Review nr 6/2005, s. 1567 – 1597;

13. Wróbel A., *Stosowanie i wykładnia dyrektyw unijnych w sprawach karnych (w świetle orzecznictwa Europejskiego Trybunału Sprawiedliwości)* (w:) *Działalność orzecznicza Sądu Najwyższego a prawo wspólnotowe i unijne*, red. L. Gardocki, J. Godyń, M. Hurdzik, L. K., Paprzycki, Warszawa 2005, s. 7 – 12.